

wej NSZZ „Solidarność” przy IZ podpisali w dniu 30.9. porozumienie o wprowadzeniu zakładowego systemu wynagradzania.

Z inicjatywy IZ nastąpiło w dniu 7.10. otwarcie księgarni oferującej przede wszystkim książki niemieckojęzyczne i o tematyce niemieckiej.

Dr Zdzisław Puślecki złożył w dniu 8.11. na Wydziale Ekonomii Akademii Ekonomicznej w Poznaniu kolokwium habilitacyjne na podstawie pracy pt. *Proces ekonomicznego jednoczenia się Niemiec na tle integracji krajów Wspólnoty Europejskiej*, Poznań 1990.

Mgr Maria Wagińska-Marzec obroniła w dniu 20.11. na Wydziale Neofilologii UAM pracę doktorską pt. *Zachodniemiecka pieśń protestu (Protestsong) lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych*.

W dniu 6.12. odczyt w IZ pt. *Rola Niemiec w Europie — siła i słabość* wygłosił dr August Pradetto, pracownik naukowy Wolnego Uniwersytetu w Berlinie.

W dniu 11.12. staraniem IZ, Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego Mniejszości Niemieckiej Ziemi Wielkopolskiej i redakcji tygodnika „Wprost” odbyła się konferencja naukowa zatytułowana *Mniejszość niemiecka w Polsce — jej miejsce i rola w realizacji dobrosąsiedzkich stosunków między Polską a Niemcami (szanse i zagrożenia)* (sprawozdanie zob. „Przegląd Zachodni” nr 1/1992, ss. 238 - 242).

Józef Muszyński

PRZEGLĄD BADAŃ NAD DZIEJAMI KONSPIRACJI WIELKOPOLSKIEJ 1939 - 1942

W dniu 28 kwietnia 1992 r. odbyła się w Instytucie Zachodnim konferencja naukowa na temat przeglądu badań nad dziejami konspiracji wielkopolskiej 1939 - 1942 zorganizowana przez zespół przygotowujący *Encyklopedię Wielkopolski walczącej 1939 - 1945*.

Do wygłoszenia referatów i komunikatów zostali zaproszeni autorzy haseł do encyklopedii. Gośćmi konferencji byli uczestnicy konspiracji wielkopolskiej, przedstawiciele organizacji kombatanckich oraz osoby zajmujące się tą problematyką. Obecni też byli przedstawiciele lokalnej prasy, radia i telewizji.

Konferencję otworzył i zebranych powitał wicedyrektor Instytutu Zachodniego doc. Tadeusz Wróblewski, który przekazał przewodnictwo konferencji prof. Czesławowi Łuczakowi.

Profesor Cz. Łuczak w wystąpieniu o stanie badań nad dziejami konspiracji wielkopolskiej 1939 - 1942 zwrócił uwagę na to, iż dopiero ostatnie lata umożliwiły w pełni badania nad konspiracją. Po 1989 r. uzyskano większy dostęp do materiałów zawierających niezbędne informacje o konspiracji. W przeszłości nie było możliwości prowadzenia nad tym problemem kompleksowych badań. Wydawnictwa często odmawiały publikacji książek dotyczących tej tematyki preferując opracowania na temat ruchów lewicowych. Taka sytuacja sprawiła, że ukazujące się publikacje przedstawiały niepełny i jednostronny obraz konspiracji. Stracony czas trzeba teraz nadrobić, aby wypełnić lukę w naszej wiedzy o tamtych czasach. Trzeba zachęcić żyjących jeszcze uczestników konspiracji, aby spisali swoje wspomnienia o tamtym okresie.

Następnym mówcą był doc. Mieczysław Starczewski z Wojskowego Instytutu Historycznego, który przedstawił tajne struktury wywiadu i dywersji Wojska Polskiego w latach 1938 - 1939. Już w 1934 r. przystąpiono do organizowania sieci

dywersji głównie na pograniczu polsko-niemieckim. Doc. M. Starczewski stwierdził, iż dowództwa terenowe rekrutowały się najczęściej z oficerów rezerwy, którzy wyróżniali się aktywnością w działalności społecznej i paramilitarnej. Członkowie sieci dywersji pozafrontowej byli inicjatorami powstania wojskowych lub polityczno-wojskowych struktur w okupowanym kraju, równocześnie weszli oni w skład ZWZ w pionie sabotażowo-dywersyjnym i w wywiadzie.

Z kolei dr Zenon Szymankiewicz skoncentrował się na działalności powstałego we wrześniu 1939 r. Zastępczego Zarządu Miasta i Województwa Poznańskiego w systemie Komitetów Obywatelskich. Omówił również działalność Cyryla Ratajskiego, z którego inicjatywy 10 bądź 11 września 1939 r. powstał w Poznaniu Tajny Komitet, który później stał się podstawą do zorganizowania struktur konspiracyjnych.

Wielkopolskie wpływy w koncepcjach Polskiego Państwa Podziemnego omówił dr Marian Woźniak. Stwierdził, iż ośrodek poznański wyprzedził w tym względzie ośrodki warszawski i krakowski. Poznańscy działacze konspiracyjni mieli jasno sprecyzowane koncepcje utworzenia i działania Polskiego Państwa Podziemnego i wiązali swoje nadzieje z osobą gen. Władysława Sikorskiego.

Natomiast mgr Aleksandra Pietrowicz przedstawiła swoje poszukiwania materiałowe do dziejów organizacji „Ojczyzna”, zwłaszcza zgromadzone w Archiwum KC PZPR, obecnie znajdujące się w Archiwum Akt Narodowych w Warszawie. Okazało się, że zgromadzona tam duża część materiałów czeka na omówienie i właściwą interpretację.

Bardzo istotne informacje o początkach konspiracji wojskowej w Wielkopolsce przekazał dr Jerzy Łochyński. Omówił on bardzo szczegółowo powstanie i początki działalności Wojskowej Organizacji Ziemi Zachodnich i jej struktur. W literaturze funkcjonuje data 8 grudnia 1939 r. powołania WOZZ — jednak najnowsze badania wskazują na wiosnę 1940 r. Głównym celem tej organizacji był mały sabotaż, wywiad, dywersja, przygotowanie do walki z Niemcami i utworzenie samodzielnego demokratycznego Państwa Podziemnego.

Następnym mówcą był uczestnik konspiracji, kurier, porucznik Jerzy Gawroński. Przedstawił on szczegółowo swoje losy wojenne oraz powrót z Budapesztu do okupowanego Poznania. Wrócił do kraju otoczony legendą dotyczącą swojej osoby i okoliczności powrotu. Wydatnie wpłynął na tworzące się i działające w Wielkopolsce struktury konspiracyjne. Do maja 1943 r., czyli do swego aresztowania, dowodził Obwodem AK Poznań — Powiat.

Po relacji osobistych doświadczeń konspiracyjnych Jerzego Gawrońskiego głos zabrała dr Maria Rutowska, która przedstawiła tok prac nad przygotowywaną do druku *Encyklopedią Wielkopolski walczącej 1939 - 1945*. W 1988 r. w Instytucie Zachodnim podjęto inicjatywę opracowania — *Słownika biograficznego uczestników konspiracji wielkopolskiej 1939 - 1945*. Założono opublikowanie ok. 700 biogramów uczestników konspiracji w Wielkopolsce. W trakcie prac nad przygotowywaniem *Słownika* zespół redakcyjny doszedł do przekonania, że celowe byłoby opracowanie ponadto około 100 haseł rzeczowych dotyczących organizacji konspiracyjnych i kilkudziesięciu haseł ogólnych poświęconych życiu okupacyjnemu Polaków w tzw. Kraju Warty. Ze względu na znaczne koszty druku tego typu publikacji komitet redakcyjny wspólnie z Dyrekcją Instytutu podjął decyzję o publikowaniu *Encyklopedii* jako wydawnictwa składającego się z 4 tomów, które będą wydawane sukcesywnie. 3 tomy poświęcone będą hasłom biograficznym, a 1 tom zawierać będzie hasła rzeczowe. Równoległe z pracami nad *Encyklopedią* zespół redakcyjny gromadzi wszelkiego rodzaju dokumentację do badań nad dziejami konspiracji wielkopolskiej, która stanowi odrębny zespół archiwalny.

W podsumowaniu sesji dr Marian Woźniak stwierdził, iż *Encyklopedia* przyczyni się — choć częściowo — do usystematyzowania dziejów konspiracji w Wielkopolsce podczas II wojny światowej.

Aleksandra Sobańska

50. ROCZNICA ZMIANY NAZWY ZWIĄZKU WALKI ZBROJNEJ NA ARMIE KRAJOWĄ

Dnia 14 lutego 1942 r. Naczelnny Wódz gen. Władysław Sikorski nadesłał do kraju depeszą radiową następujący rozkaz:

„Kalina”¹.

W ślad za moim rozkazem L. 2926 z dnia 3. 9.1941 r.

1. Znoszę dla użytku zewnętrznego nazwę ZWZ — wszyscy żołnierze w czynnej służbie wojskowej w Kraju stanowią „Armię Krajową” podległą Panu Generałowi, jako jej dowódcy.
2. Stanowisko Pana Generała nosi nazwę Dowódcy Armii Krajowej.
3. Pewne specjalne uprawnienia Pana Generała w powyższym charakterze zostaną określone w osobnej instrukcji.
4. Nazwa ZWZ lub inne nazwy konspiracyjne mogą być zachowane na użytek wewnętrzny według uznania Pana Generała.
5. Rozkaz powyższy proszę podać do wiadomości Delegata Rządu.

Naczelnny Wódz
Sikorski generał broni.

W 50. rocznicę tego rozkazu odbyły się w całym kraju, a także za granicą okolicznościowe akademie i sesje naukowe, inaugurujące Rok Historii Armii Krajowej.

W Poznaniu już 23 lutego 1992 r. odbyła się w Wyższej Szkole Oficerskiej Służb Kwatermistrzowskich konferencja naukowa z udziałem historyków wojskowych, a 13 lutego Światowy Związek Żołnierzy AK Okręg Wielkopolska zorganizował akademię w Auli UAM.

Centralna konferencja naukowa — „Armia Krajowa 1942-1945” odbyła się 21 lutego 1992 r. w Centrum Konferencyjnym MON w Warszawie z udziałem przedstawicieli Prezydenta, Sejmu, Senatu oraz ministra obrony narodowej. Wygłoszonych zostało łącznie 13 referatów i komunikatów, omawiających całokształt dziejów Armii Krajowej.

W naszych wystąpieniach podnieśliśmy wciąż niedocenianą, aczkolwiek poważną rolę poznańskiego Ośrodka w budowie struktur Polskiego Państwa Podziemnego, zwłaszcza w początkach okupacji niemieckiej, wkład Wielkopolan w walkę wszystkich okręgów AK w kraju oraz konieczność uwzględniania w historii AK specyfiki Obszaru Zachodniego, a w tym Poznańskiego Okręgu AK.

Marian Woźniak

¹ Generał Stefan Rowecki.